

про те, як жінці краще використовувати ті або інші закони й нововведення радянської влади. Насамперед це стосувалося такого складного питання, як соціальне страхування й натуралізація допомоги у пологах і догляду за дитиною. Цікаво, що в Р.С. редакція просила «усіх робітниць-матерів висловитися як краще для дитини: одержати видачу натурою або грошми» [21, 6]. Такі ж «обговорення» стосувалися й проблеми сімейного законодавства: потрібна або не потрібна обов'язкова реєстрація шлюбу, як краще проводити визнання батьківства [22, 11]. Безумовно, це було гарною рекламою влади, однак на процес прийняття рішень ніяк не впливало. Водночас вони давали можливість жінкам краще зрозуміти й знати, що можна одержати від влади.

Особливу цінність представляє інформаційний блок «Мати й дитя», де в доступній формі розповідалося про причини дитячої смертності, про дитячі хвороби, про неправильність тілесного покарання дітей. Пояснювалися також вигоди й механізм створення ясель, переваги установ з охорони материнства й дитинства, їх структура й особливості роботи. Акцент робився на необхідності користуватися консультаціями, молочними кухнями й радами соціальної допомоги, які допомагали організаційно і юридично жінці при народженні дитини [22, 35]. Окремо пояснювався сам процес зачаття, показувалася структура й будова жіночих і чоловічих статевих органів [21, 30]. Треба сказати, що така освіта вперше виходила за рамки медичних журналів і в цьому була її явна прогресивність. Однак звернення було лише до жінок, а назва рубрики «Мати й дитя» сприяла підкріпленню думки, що основним вихователем дітей у родині є жінка. Таким чином, спотворювалися гендерні ролі в родині й рівноправність залишала сферу приватного.

Підсумовуючи сказане, зауважимо, що обидва журнали є репрезентативними за вивчення комунікативної функції жіночої преси у більшовицькому «звільненні» жінки, інформативними у відображенні всієї складності і суперечності «роботи серед жінок», визначенні комунікативних і кореспондентських технологій. Аналіз журналів дозволяє дослідникові отримати вірогідні наукові факти зі створення певного інформативного простору, орієнтованого на жінок, побачити введення у дискусію нових тем, нових форм взаємодії із владою. І нарешті, показують інформаційне сегментування преси для жінок в жіночих журналах і про жінок в інших, гендерно нейтральних періодичних масових виданнях.

1. Олійник Н. Жіноча преса в Україні: минуле та сучасність // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2007. – № 27; Передирій В. Галицька періодика для жінок: становлення, розвиток, проблематика (1853 – 1939 рр.) // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 1995. – Вип. 2
2. ВКП(б) в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК / Відп. ред. М. Мітін, О. Поскрєбішев, П. Поспелов. – Ч. 1. – Вид. 6-те, доп. – К., 1949.
3. Сталь Л. Печать и женское коммунистическое движение. – М.: Л., 1927.
4. Дашкова Т. «Работницу» – в массы: политика социального моделирования в советских женских журналах 1930-х годов // Новое литературное обозрение. – 2001. – № 50; Луцька С. Жіноча преса в УРСР // Сучасність. – 1974. – № 7/8; Передирій В.А., Сидоренко Н.М., Старченко Т.В. Жіноча доля на тлі доби (Літопис жіночого руху у світлі українських видань). – К., 1998; Сушкова О.М. Періодичні видання для жінок в Україні: динаміка розвитку та концептуальні особливості. Навч. посіб. – Суми, 2009; Пода О.Ю. Роль гендерного фактору у формуванні редакційної політики журналів Радянської України 20-х рр. ХХ ст. (на прикладі «Комунарки України», «Селянки України», «Червоної преси») // Діалог:

- Media-студії: Зб. наук. пр. / Ред. О. Александров. – Одеса, 2009. – Вип. 8; Пода О.Ю. Проблема гендерних настанов у радянській жіночій пресі // Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки. – 2007. – № 1.
5. Пода О. Жіноча сторінка в газеті як канал гендерної комунікації влади // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2010. – № 2.
  6. Крестьянка Украины. – 1924. – № 3. – С. 23; № 4. – С. 2.
  7. Коммунарка Украины. – 1924. – № 4.
  8. Маркс К., Энгельс Ф., Ленин В. О женском вопросе. – М., 1978.
  9. Державний архів Донецької області. – Ф. 4. – Оп. 1. – Спр. 178.
  10. Державний архів Запорізької області (далі – ДАЗО). – Ф. 1 – Оп. 1. – Спр. 123.
  11. ДАЗО. – Ф. 1 – Оп. 1. – Спр. 564.
  12. Крестьянка Украины. – 1923. – № 3.
  13. Крестьянка Украины. – 1927. – № 1.
  14. Державний архів Миколаївської області. – Ф. 161. – Оп. 1. – Д. 548.
  15. Червоний плугатар. – 1926 – № 130.
  16. Крестьянка Украины. – 1927. – № 5.
  17. ДАЗО. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 162.
  18. Крестьянка Украины. – 1927. – № 4.
  19. Коммунарка Украины. – 1923. – № 4.
  20. Коммунарка Украины. – 1924. – № 8.
  21. Коммунарка Украины. – 1924. – № 5.
  22. Коммунарка Украины. – 1924. – № 6.

Labur O.W. The mass women's magazines «Komunarka of Ukraine» and «Peasant Woman of Ukraine»: the aspect of the source. The women's magazines «Komunarka of Ukraine» and «Peasant Woman of Ukraine» has been considered as the historical source. The main focus was made on the motives of the creation, the operating conditions and the informative possibility of the magazines.

Key words: «Komunarka of Ukraine», «Peasant Woman of Ukraine», Soviet Women's magazines, communication channels of communication.

Л. Г. Тупчієнко-Кадирова

ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ АФІШ ОПЕРНИХ ВИСТАВ (на прикладі архівної творчої спадщини Юлія Мейтуса)

Проаналізовано афіші оперних вистав з погляду їх інформаційно-пошукового потенціалу, виділені структурні елементи як змістовні та пошукові ознаки.

Ключові слова: афіші оперних вистав, структурний аналіз текстів, опери Ю. Мейтуса.

Дослідження та введення в науковий обіг архівних документів, у т. ч. тих, що зберігаються в музеях, є актуальним та важливим завданням і для інформатизації суспільства, і для пізнання життя та творчості видатної особи. Архівна творча спадщина будь-якого композитора (і Ю. Мейтуса зокрема), представляє собою сукупність різних за видами і змістом документів. Для того, щоб представити їх як комплекс, вірніше – систему, слід простежити особливості документування об'єктів, процесів, відносин між суб'єктами. Звичайно, документи мають певний статус і цінність для архівів, дослідників. Однак для комплексного обстеження спадщини та визначення рівня репрезентації творчого, громадського, особистого життя видатної особи, на нашу думку, не слід оминати і друковані документи, такі як афіші, програмки концертів, вистав тощо. Хоча, звичайно, за цінністю вони поступаються творчим рукописам, листам, біографічним документам та іншим (які ми розпочали досліджувати у попередніх публікаціях [1–3]). Структурний аналіз їх документної інформації дозволив нам виділити структурні елементи (СЕ) та проілюструвати їх текстовими фрагментами (ТФ), виявити специфічні для цих видів документів риси. Крім того, виділені СЕ мо-

жуть слугувати пошуковими ознаками для повнотекстових баз даних. Під інформаційним потенціалом ми розуміємо склад СЕ, під пошуковим – ті СЕ, які потенційно можуть приваблювати майбутнього користувача інформаційно-пошукових систем. У цій статті ми проаналізуємо документи, які ще не розглядали, – афіші оперних вистав, визначимо структуру їх документної інформації, виявимо специфічні змістовні й пошукові характеристики.

Перед поданням текстів та їх аналізу зробимо зауваги. Структурний аналіз здійснюється послідовно, відповідно до тексту. СЕ виділені жирним шрифтом. ТФ взяті в лапки, в межах лапок приводяться й відповідні синтаксичні знаки. В середині ТФ і поза ним розшифрування береться в квадратні дужки. Якщо ТФ ілюструє два і більше СЕ, наступні приводяться через прийменник «та» і з великої літери. У підсумкових переліках до документів СЕ пишуться (для виділення) з великої літери. Одну афішу розглянемо повністю, для кожної з наступних подамо деякі потрібні коментарі та повний перелік СЕ. Розташування афіш, що розглядаються, відповідає хронології написання опер.

Документ № 1. Афіша прем'єри опери Мейтуса Ю. С. «Молода гвардія» 7, 9 листопада [1947 р.] в Київському театрі опери та балету [4].

Назва опери написана червоним кольором, решта – чорним. Список учасників оформлено у вигляді таблиці [дата прем'єри уточнена за: 5]. Стосовно театру зауважимо наступне. В часи Української Держави Київська опера існувала як Український театр драми та опери. З приходом радянської влади, у 1919 р. театр було націоналізовано і названо «Державним оперним театром ім. К. Лібкнехта», 1926 р. – перейменовано на Київську державну академічну українську оперу (постановки йшли українською мовою), 1934 р., з поверненням Києву статусу столиці, – на Академічний театр опери і балету УРСР. У 1939 р. театрові було присвоєне ім'я Т. Шевченка. Нині театр існує як Національна опера України ім. Т. Шевченка [6].

Друк великими літерами ТФ афіші в структурному аналізі не збережений, однак зазначимо, що прописними літерами надруковані: Статус вистави; Назва твору; Ім'я, по-батькові, Прізвище (ІБП) диригента, постановника, художника, головного диригента, головного режисера і слова «Участь беруть». Персона виступає пошуковою ознакою у сполученні, наприклад, із конкретною назвою твору або з конкретною особою. У вигляді пошукових ознак можуть виступати окремі ролі персон для пошуку: Композитор, Диригент, Художник вистави та ін. Їх можна сполучати із назвою твору, з конкретною особою (наприклад, Композитори: Мейтус Юлій Сергійович, опера «Молода гвардія»). Крім того, варто подавати і такий варіант персоні, як Прізвище, ім'я й по-батькові (ПІБ), без зазначення ролі перед ПІБ. Тому що ролі можуть бути невідомі користувачеві бази даних або можуть змінюватися, або людина може мати кілька ролей (наприклад, Персоні: Мейтус Юлій Сергійович). Найбільш повна інформація про персону як СЕ, який ілюструється відповідним ТФ, має такий варіант:

Персона (дійова особа: ім'я й по-батькові, виконавець: ініціал(и), прізвище (ІП), звання): Олег Кошевий – «К. М. Лаптев (нар.[одний] арт.[ист] УРСР)» [4].

В структурному аналізі приводимо різні варіанти відповідно до ТФ.

Дійові особи та виконавці розташовані у два стовпчики, ми подаємо спочатку лівий, тому що, судячи з переліку, в ньому подаються головні особи.

Структурний аналіз документної інформації

Заклад, в якому планується виконання та Державна відзнака-нагорода: «Державний ордену Леніна Академічний театр опери та балету УРСР ім. Т. Г. Шевченка»

Дата (день тижня, число, місяць): «п'ятниця 7 листопада»; «неділя 9 листопада»

Статус вистави: «прем'єра»

Персона (роль та ім'я і прізвище [далі – ІП]): «Музика: Юлій Мейтус»

Персона (роль та ІП): «Лібрето: А. Малишка»

Назва твору (опери, вистави): «Молода гвардія»

Жанр, структура: «Опера на 4 дії, 7 картин»

Персона (роль та ІП): «Диригент В. С. Толба»

Персона (роль, ІП, звання): «постановка М. П. Стефановича (нар.[одний] арт.[ист] УРСР)»

Персона (роль, ІП, звання): «художник О. В. Хвостов (нар.[одний] x[удожни]-к УРСР)»

Персона (роль та ІП): «Головний хормейстер М. А. Купер»

Персона (роль та ІП): «Асистент режисера Г. Ф. Петрова»

Персона (роль та ІП): «Асистент диригента В. І. Дубровський»

Роль персон: «Участь беруть»

Персона (дійова особа: ІП, виконавець: ІП, звання): Олег Кошевий – К. М. Лаптев (нар.[одний] арт.[ист] УРСР)»

Персона (дійова особа: ім'я, по-батькові, прізвище [далі – ІБП]; виконавець: ІП, звання): «Олена Миколаївна Кошова – В. М. Гужова (нар.[одна] арт.[истка] УРСР)»

Персона (дійова особа: ІБП; виконавець: ІП): «Віра Василівна Кошова – Є. А. Цебрик»

Персона (дійова особа: ІІП; виконавець: ІП): «Уля Громова – Л. А. Руденко»

Персона (дійова особа: ІІП; виконавець: ІП, відзнака, звання): «Люба Шевцова – З. М. Гайдай (Лауреат Сталінської премії, (нар.[одна] арт.[истка] УРСР)»

Персона (дійова особа: ІІП; виконавець: ІП, звання): «Сережа Тюленін – М. П. Платонов (заслужений артист УРСР)»

Персона (дійова особа: ІІП; виконавець: ІП): «Ваня Земнухов – І. Г. Клякун»

Персона (дійова особа: ІІП; виконавець: ІП): «Клава Ковальова – Л. П. Шафрановська»

Персона (дійова особа: ІІП; виконавець: ІП): «Валя Борц – К. С. Снаговська»

Персона (дійова особа: ІІП; виконавець: ІП): «Юрко Арутюнянц – Т. М. Феоктистов»

Персона (дійова особа: ім'я; виконавець: ІП, відзнака, звання): «Валько – І. С. Паторжинський (Лауреат Сталінської премії, (нар.[одний] арт.[ист] УРСР)»

Персона (дійова особа: прізвище; виконавець: ІП, звання): «Проценко – К. О. Минаєв (нар.[одний] арт.[ист] УРСР)»

Персона (дійова особа: прізвище; виконавець: ІП): «Шевцов – В. І. Бабенко»

Персона (дійова особа: прізвище; виконавець: ІП): «Стахович – Я. М. Отрощенко»

Персона (дійова особа: прізвище; виконавець: ІП): «Каюткін – І. А. Кученко»

Персона (дійова особа; виконавець: ІП): «Старшина – А. О. Ільїн»

Персона (дійова особа; виконавець: ІП): «Дід – В. М. Паризький»

Персона (дійова особа; виконавець: ІП): «Дитина – К. Т. Бородиневський»

Персона (дійова особа; прізвище; виконавець: III): «Брюкнер – В. Л. Пекарський»

Персона (дійова особа; виконавець: III): «Німецький офіцер – С. Д. Іваненко»

Персона (дійова особа; прізвище; виконавець: III): «Соліковський – В. І. Бабенко»

Персона (дійова особа; прізвище; виконавець: III): «Фомін – В. Б. Дворецький»

Персона (дійова особа; виконавець: III): «Денщик – Ф. Т. Грушевський»

Персона (роль, звання, III): «Головний диригент – народний артист УРСР С. О. Столерман»

Персона (роль, звання, III): «Головний режисер – народний артист УРСР М. П. Стефанович»

Час початку виконання: «Початок о 7 год. [ині] 30 хв. [илин] ввечора»

Організація відвідування (Продаж квитків: «Квитки продають каси театру з 12 год. [ині] дня до 8 год. [ині] ввечора, а також через уповноважених сектора глядача на підприємства та в усіх філіях ЦТК [Центральної театральної каси]»

Отже, узагальнімо СЕ: Заклад, в якому планується виконання та Державна відзнака-нагорода; Дата виконання; Статус вистави; Автор музики; Автор лібрето; Назва твору; Жанр та структура твору; Диригент; Постановник; Художник; Головний хормейстер; Асистент режисера; Асистент диригента; Дійові особи та Виконавці; Головний диригент; Головний режисер; Час початку виконання; Організаційні заходи з продажу квитків.

Документ № 2. Афіша прем'єри опери Ю. Мейтуса «Украдене щастя» [10 вересня 1960 р.] у Львівському державному академічному театрі опери та балету ім. І. Франка [7]. Прем'єра відбулась 10 вересня 1960 р. у Львові [5, 10/1; назва театру уточнена за: 8]. СЕ: Заклад, де відбудеться вистава; Жанр та Твір, за яким створено оперу та Автор; Автор та Жанр твору-вистави; Назва; Автор лібрето; Портрет автора літературного твору – основи опери – І. Франка.

Документ № 3. Афіша прем'єри опери Ю. Мейтуса «Махтумкулі» [29, 30 грудня 1962 р.] в Туркменському державному ордену Трудового Червоного Прапора театрі опери і балету ім. Махтумкулі [9]. Опера створена 1961 р., прем'єра відбулась 29, 30 грудня 1962 р. в Туркменському театрі опери і балету [5, 10/2]. Афіша має такі СЕ: Назва вищого органу управління; Заклад, в якому планується виконання та Державна відзнака-нагорода; Автор музики, відзнака та звання; Назва твору; Жанр та структура твору; Автори лібрето, відзнака та звання; Диригент; Постановник; Художник; Хормейстери; Балетмейстер; Дійові особи; Асистенти режисера; Концертмейстери; Відучий вистави; Головний диригент; Головний режисер театру; Час початку виконання; Організаційні заходи з продажу квитків; Відповідальна юридична особа («Дирекція»).

Документ № 4. Афіша прем'єри опери Ю. Мейтуса «Вітрова донька» [24 жовтня 1965 р.] в Одеському державному академічному театрі опери та балету [10]. Опера створена 1963 р., прем'єра відбулась 24 жовтня 1965 р. в Одеському оперному театрі [5, 11/2]. СЕ: Назва закладу, в якому відбуватиметься прем'єрна вистава; Автор опери; Автори лібрето; Назва твору; Жанр і структура твору; Диригент; Постановник; Художник (ПІБ та звання); Хормейстер.

Документ № 5. Афіша прем'єри опери Ю. Мейтуса «Ярослав Мудрий» [3 березня 1973 р.] в Донецькому державному академічному російському театрі опери та балету [11]. Опера створена 1971 – 1972 рр., прем'єра відбулась 3 березня 1973 р. в Донецькому оперному театрі [5, 13/1]. СЕ: Назва вищого органу управління;

Назва закладу, в якому відбуватиметься вистава; Автор опери; Назва твору; Жанр і структура твору; Зображення головного героя твору.

Документ № 6. Афіша опери «Ріхард Зорге» [12]. Дати написання опери: 1974 – 1975 рр., прем'єра відбулась 24 лютого 1976 р. у Львівському оперному театрі ім. І. Франка, перша постановка у м. Дессау відбулась 14 жовтня 1977 р. [5, 13/2]. Афіша має такі СЕ: Жанр; Автор; Назва твору; Країна; Статус вистави; Назва закладу, де відбуватиметься вистава; Місто. СЕ перших п'яти афіш схожі між собою. Ця афіша найбільш лаконічно повідомляє про виставу. В ній, відмінними від інших, є такі СЕ, як Країна та Місто.

Взагалі, в музичній культурі основними процесами є створення твору, виконання і слухання. В цих документах мова йде про організацію виконання-слухання вистави, тому процес слухання/сприймання передбачає й перегляд дійства. Основним моментом для комунікації є оголошення про подію, призначення часу й місця. Суб'єкти-виконавці (виконавці-співаки, хормейстери, диригенти) повинні вивчити твір для майбутнього публічного виконання, інші суб'єкти (художники) – підготувати декорації та костюми, постановник – зібрати все в певну цілісність. Отже процес виконання опери передбачає підготовчий етап, який включає вивчення, підготовку декорацій та костюмів, постановку. На цьому ж етапі можливі консультації автора опери. Слухачам/глядачам потрібно лише купити квитки та прийти до певного закладу в призначений день і час.

Отже, афіша як джерело інформує про однократний комунікаційний акт живого виконання й слухання твору, тобто, не про запис твору для багатократного відтворення. По-друге, інформує про майбутню подію, яка ще не відбулась. По-третє, вона є певним закликком до потенційних слухачів, запрошенням до відвідання закладу у певний день і час, для слухання певного твору. По-четверте, для автора і для музичної культури в цілому, афіша інформує (сигналізує, повідомляє) про статус виконання. Якщо це прем'єра, то вона – особливе явище в музичній культурі, що може стати непримітною, помітною або винятковою подією у житті автора, у музичній культурі країни, кількох країн. Так, опера «Молода гвардія» стала «великим досягненням і самого Олія Мейтуса, і всього радянського музично-театрального мистецтва післявоєнних років» [13, 36]. Якщо прем'єрний статус завершився, афіша свідчить про продовження «життя» вистави. Так відбулось з твором та виставою «Украдене щастя» [8], яка й досі йде в цьому театрі. Однак в афішах дата виконання складається лише із дня тижня, дня й місяця, рік, як правило, не позначається. Він уточнюється за іншими документами, наприклад, «перше виконання» «Молодої гвардії» відбулось «7 XI [листопада] 1947 [року] у Київському театрі опери та балету» [5, 5]. Співставлення таких дати, закладу, статусу виконання дає можливість визначити рік створення афіші, яка, в свою чергу, є свідченням планування події – прем'єрного виконання твору. Афіша сама собою не свідчить про те, що подія відбулась, про це можуть свідчити інші документи, наприклад, записи Ю. Мейтуса у списку творів про перші виконання опер. Тобто, афішу можна вважати свідченням майбутньої, ймовірної події і повної до неї готовності, але вона не є свідченням про подію, що відбулась.

Отже, нами введено у науковий обіг кілька друкованих документів. Виділено специфічні характеристики афіші: мета та функція – оголошувати подію та запрошувати на неї. Звідси випливає обов'язковість зазначати, що саме відбуватиметься (Назва твору, Автори), де (Назва закладу), коли (Дати та час, які часто додатково допи-

суються від руки на афіші). Інші СЕ для слухачів можуть відповісти на запитання: чи варто відгукнутися на запрошення та відвідати запланований захід. У наших подальших розвідках ми плануємо розглянути інші види архівних документів, зокрема, програмки оперних вистав, концертів тощо.

1. Тупчієнко-Кадирова Л.Г. *Описання музичних та інших документів на основі інтегрованого формату описування* // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* – 2009. – № 2.
2. Тупчієнко-Кадирова Л.Г. *Структурний аналіз інформаційної складової офіційних листів* // *Рукописна та книжкова спадщина України.* – К., 2010. – Вип. 14.
3. Тупчієнко-Кадирова Л.Г. *Структурний аналіз біографічних документів (на прикладі навчання Ю. С. Мейтуса)* // *Гуржійські історичні читання: Зб. наук. пр. – Черкаси, 2011.* – Вип. 4.
4. *Кіровоградський народний меморіальний музей ім. Ю. Мейтуса.* – Фонд Мейтуса Ю. С. (далі – КНМММ). – Док. № 161.
5. Мейтус Ю. *Список творів [Ксерокопія рукопису]. – Особистий архів автора.*
6. *Національна опера України імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
7. КНМММ. – Док. № 165.
8. *Львівський Національний Академічний театр опери та балету ім. С. Крушельницької: репертуар на жовтень 2011 р. [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://kultura.lviv.ua>.
9. КНМММ. – Док. № 166.
10. КНМММ. – Док. № 168.
11. КНМММ. – Док. № 167.
12. КНМММ. – Док. № 163.
13. *Архимович Л., Мамчур И. Юлій Мейтус: очерк життя і творчості.* – М., 1983.

Tupchienko-Kadyrowa L.G. The informational and searching potential of the opera presentations playbills (on the example of the archival creation heritage of Julij Meytus). The opera presentations playbills' informational potential were analysed. Were defined the structural elements as the content and searching signs.

Key words: playbills of opera presentations, structural analysis of text, operas of Julij Meytus.

В. В. Жигло

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОШУКУ ТА ЗБЕРІГАННЯ ДОКУМЕНТІВ НІМЕЦЬКИХ ОКУПАЦІЙНИХ СТРУКТУР НА ТЕРИТОРІЇ ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ УКРАЇНИ (1942 – 1945 рр.)

У статті аналізується організація пошуку та зберігання архівними органами УРСР документів, які залишилися після діяльності німецьких окупаційних структур на території північно-східних областей України у роки Другої світової війни.
Ключові слова: архів, документ, німецькі окупаційні структури.

У державних архівах України знаходиться на зберіганні значна кількість документів, джерельна інформація яких висвітлює історію німецького окупаційного режиму у зоні військового управління (ЗВУ) вермахту. Під час німецької окупації 1941 – 1943 рр. до ЗВУ входили Харківська, Донецька, Луганська, Сумська та Чернігівська області УРСР. Джерельною базою дослідження історії північно-східної України в умовах окупації виступають, у першу чергу, діловодні документи німецьких військових структур та українських органів місцевого самоврядування. Метою статті є висвітлення історії пошуку, збору та концентрації цієї документації у центральних державних архівах УРСР протягом перших після окупаційних років. Тема статті обумовлена важливістю розробки джерельної бази з історії Другої світової війни,

що сприяє більш об'єктивному погляду на її перебіг. З метою найкращого опрацювання архівних документів з цієї проблематики доцільно визначити особливості їх пошуку, виявлення, відбору та подальшого зберігання.

Характеристика джерельної бази з історії окупації північно-східних областей УРСР міститься у дисертації В. Нестеренка [1]. У монографії А. Скоробогатова подається аналіз джерельної інформації архівних документів з історії окупації Харківщини [2]. Характеристика окремих комплексів документів з історії областей ЗВУ міститься у публікаціях, присвячених 60-ті річчю Перемоги, на сторінках журналу «Архіви України» [3; 4]. Авторами цих публікацій виступали вчені-архівісти України, працівники центральних, галузевих та обласних архівів. Перелік фондів державних архівів, які розкривають історію окупаційного режиму в Україні (так звані «окупаційні фонди»), зокрема й в областях ЗВУ, поданий у колективній роботі провідних архівістів України [5]. У цьому дослідженні головна увага приділяється характеристиці джерельної інформації документів окупаційних структур, які зберігаються в центральних та обласних архівах України. Проте, сам процес пошуку та зберігання цієї великої групи документів так і не став об'єктом спеціального вивчення. Внаслідок досить складного структурування цих документів у фондах державних архівів, подібне дослідження провести необхідно.

У 1940-х рр. державні архіви УРСР входили до структури НКВС УРСР. Збір діловодних документів, які залишились від установ, що існували на території ЗВУ у 1941 – 1943 рр., було покладено на Управління державними архівами (УДА) НКВС України та на місцеві державні архіви. Під час окупації України УДА було евакуйоване до м. Златоусту Челябінської області, куди повинні були переправлятися всі виявлені документи. Відразу після припинення наступу Вермахту на радянсько-німецькому фронті, взимку 1942 р., НКВС УРСР почав готуватися до збору документів, які залишилися на звільнених територіях. У лютому 1942 р. замісник народного комісара внутрішніх справ УРСР М. Ратушний підписав Циркуляр НКВС №1 «Про виявлення та концентрацію матеріалів Вітчизняної війни» [6, 1]. Ним усім керівникам управлінь НКВС в областях наказувалося відразу після визволення населених пунктів організувати збір документів окупаційного періоду. Для цього створювалися спеціальні виїзні комісії (опергрупи НКВС), до складу яких входили співробітники обласних та районних державних архівів. Вони організували збір документації німецьких військових комендатур, гестапо, управ та інших органів окупаційної влади, а також документи радянського підпільно-партизанського руху. Крім того, співробітники комісій повинні були відновити роботу обласних державних архівів та організувати транспортування виявлених документів до Златоусту [6, 2]. На місцях представники держархівів проводили огляд приміщень, у яких знаходилися окупаційні органи влади, а також приймаючи документи від населення, про збір яких було заздалегідь оголошено місцевою пресою [6, 21].

З діловодства УДА видно, що першою проблемою, яка постала перед комісіями НКВС, були відносини з керівництвом Червоної Армії, яке після визволення населених пунктів вилучало в оперативних цілях усю документацію окупаційних структур. Заступник керівника УДА НКВС УРСР П. Гудзенко, на якого був покладений контроль за організацією збору документації, у звіті до керівника УДА В. Шклярова скаржився, що «разом з передовими частинами РСЧА йдуть особливі відділи, які відразу забирають усе, що залишилось після німців, до нас майже нічого не доходить» [7, 21]. Так, на 27 лютого 1942 р. у кількох визволених містечках Воро-